

Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, Πεδίον Άρεως, Βόλος, 38334,
<http://www.ldsa.gr/>, demolab@uth.gr, +302421074432-33

Οι δημογραφικές δομές και ο δημογραφικός δυναμισμός των ελληνικών δήμων (1999-2009)

Μαρί-Νοέλ Ντυκέν*, Βύρων Κοτζαμάνης**

Με τις τελευταίες διοικητικές αλλαγές¹ δημιουργήθηκαν στη χώρα μας 326 δήμοι, 74 περιφερειακές ενότητες, 13 περιφέρειες και 8 αποκεντρωμένες διοικήσεις. Οι νέοι αυτοί δήμοι, οι περισσότεροι από τους οποίους προήλθαν από την συνένωση των παλιών Καποδιστριακών δήμων² είναι προφανώς μεγαλύτερου μεγέθους, ο δε μόνιμος πληθυσμός τους κυμαίνεται, στην απογραφή του 2011 (προσωρινά δεδομένα) από 656.000 (Δ. Αθηναίων) έως 150 κατοίκους (Δ. Γαύδου)³. Για τους δήμους αυτούς διαθέτουμε α) τον μόνιμο πληθυσμό τους στην απογραφή του 2001 ανά φύλο και ηλικία⁴, β) τον συνολικό μόνιμο πληθυσμό τους στην απογραφή του 2011 ανά φύλο μόνον⁵ και γ) το σύνολο των γεννήσεων και των θανάτων⁶ (δηλ. το φυσικό μόνιμο ισοζύγιο) για μια ενδεκαετή περίοδο (1999-2009). Τα δεδομένα αυτά μας επιτρέπουν να εκτιμήσουμε καταρχάς τις διαφοροποιημένες δημογραφικές δομές των καλλικρατικών δήμων το 2001 και εν συνεχεία, το δημογραφικό τους δυναμισμό για την περίοδο 1999-2009, δυναμισμό που σε μεγάλο βαθμό επηρεάζεται από την δομή των πληθυσμιακών τους πυραμίδων το 2001.

1. Οι διαφοροποιημένες δημογραφικές δομές των καλλικρατικών δήμων το 2001 (η διαφοροποιημένη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού)

Η χώρα μας, όπως και όλες οι ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας γηράσκει, με αποτέλεσμα το ειδικό βάρος των ηλικιωμένων στο συνολικό πληθυσμό να αυξάνεται προοδευτικά. Έτσι το ποσοστό των άνω των 65 ετών αυξήθηκε από το 6,9% του συνόλου το 1951 (526 χιλ.) στο 17% το 2001 και στο 19.1% το 2010 (εκτίμηση, 2160 χιλ.) Στο εσωτερικό της ομάδας αυτής οι υπερηλικες αυξάνονται με ακόμη ταχύτερους ρυθμούς καθώς οι άνω των 80 ετών που αποτελούσαν μόλις το 1% του πληθυσμού το 1951 και το 3.1% το 2001, εγγιζουν το 4.8% το 2010 (82, 340 και 546 χιλ άτομα αντίστοιχα). Η γήρανση αυτή, η οποία σε μια πρώτη περίοδο οφείλετο στη πτώση της γεννητικότητας (γήρανση εκ της «βάσης» της πληθυσμιακής πυραμίδας), μετά την σταθεροποίηση κατά το μάλλον ή ήττον των γεννήσεων τις δυο τελευταίες δεκαετίες⁷ οφείλεται όλο και περισσότερο στην αύξηση του μέσου όρου ζωής (γήρανση εκ των «άνω»), και ως εκ τούτου, άνευ συνταρακτικών αλλαγών είναι μη αναστρέψιμη.

Φυσικά, κάτω από τους μέσους εθνικούς όρους, υποκρύπτονται σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς η ταχύτητα των αλλαγών των δημογραφικών δομών διαφοροποιείται σαφώς στο χώρο. Τα αίτια των διαφοροποιήσεων αυτών ποικίλουν: μια μαζική π.χ έξοδος ατόμων σε ενεργή ηλικία (15-44 ετών) οδηγεί στην επιτάχυνση της γήρανσης της χωρικής ενότητας από την οποία φεύγει, και αντίστοιχα στην επιβράδυνσή της γήρανσης της χωρικής ενότητας στην οποία εγκαθίσταται. Μια διαφοροποιημένη πτώση της γεννητικότητας ανάμεσα σε δυο χωρικές ενότητες (και σε μικρότερο βαθμό μια διαφοροποιημένη αύξηση του μέσου όρου ζωής) οδηγούν επίσης σε διαφορετικούς ρυθμούς δημογραφικής γήρανσης. Τέλος, προφανώς, σημαντικό ρόλο στην ένταση της γήρανσης σε κάποια χρονική στιγμή *t* -όλα τα υπόλοιπα επί ίσοις όροις- παίζουν και οι δημογραφικές δομές στο σημείο εκκίνησης του φαινομένου⁸.

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα, και έχοντας στη διάθεσή μας την κατανομή του μόνιμου πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία στην απογραφή του 2001, μπορούμε να κατατάξουμε (χρησιμοποιώντας την μέθοδο της ιεραρχικής ταξινόμησης) τους δήμους σε 5 μεγάλες ομάδες (Χάρτης 1, Πίνακας 2 και Διάγραμμα 1). Ειδικότερα, το 1/3 σχεδόν των δήμων μας (ομάδες IV και V) έχει εξαιρετικά γερασμένο πληθυσμό καθώς οι άνω των 65 ετών αποτελούν κατ' ελάχιστο το 24% του συνολικού πληθυσμού και στους μισούς σχεδόν από αυτούς (ομάδα V) υπερβαίνουν το 32%. Οι δήμοι των δυο αυτών ομάδων (ιδιαίτερα δε της ομάδας V) που αναμένεται να έχουν και τον πιο υποτονικό δημογραφικό δυναμισμό λόγω της δομής των πληθυσμιακών τους πυραμίδων συγκεντρώνονται κυρίως στην ηπειρωτική Ελλάδα (η μεγάλη πλειοψηφία τους, επί και εκατέρωθεν των ορεινών όγκων που την διατρέχουν από ΒΔ προς ΝΑ) και δευτερευόντως στην Ανατολική Μακεδονία. Στο άλλο άκρο, έχουμε ένα σαφώς μεγαλύτερο πλήθος δήμων (ομάδες I και II, 141 ενότητες) με σαφώς νεανικότερες δομές καθώς οι >65 ετών αποτελούν μόλις το 12-16% και οι 45-65 ετών γύρω από το 23% του συνολικού πληθυσμού τους (η μέση ηλικία στους δήμους της ομάδας I ανέρχεται σε 37 έτη και σε αυτούς της ομάδας II σε 39,5 έτη). Οι δήμοι αυτοί συγκεντρώνονται κυρίως στην Αττική και την ευρύτερη περιφέρειά της, στο Νομό Θεσσαλονίκης και στους δυτικά αυτού ευρισκόμενους νομούς, στο ΒΔ τμήμα της Πελοποννήσου, στα Δωδεκάνησα και τις Κυκλάδες (και δευτερευόντως στην Θράκη)⁹. Ο δημογραφικός δυναμισμός τους -με δεδομένες τις σχετικά «νεανικές» δομές τους- αναμένεται να είναι σαφώς διαφοροποιημένος από αυτόν των δήμων των ομάδων IV και V, οι οποίοι καθώς είναι ιδιαίτερα γερασμένοι αναμένεται να έχουν ταυτόχρονα υψηλά ποσοστά θνησιμότητας και χαμηλά ποσοστά γεννητικότητας¹⁰.

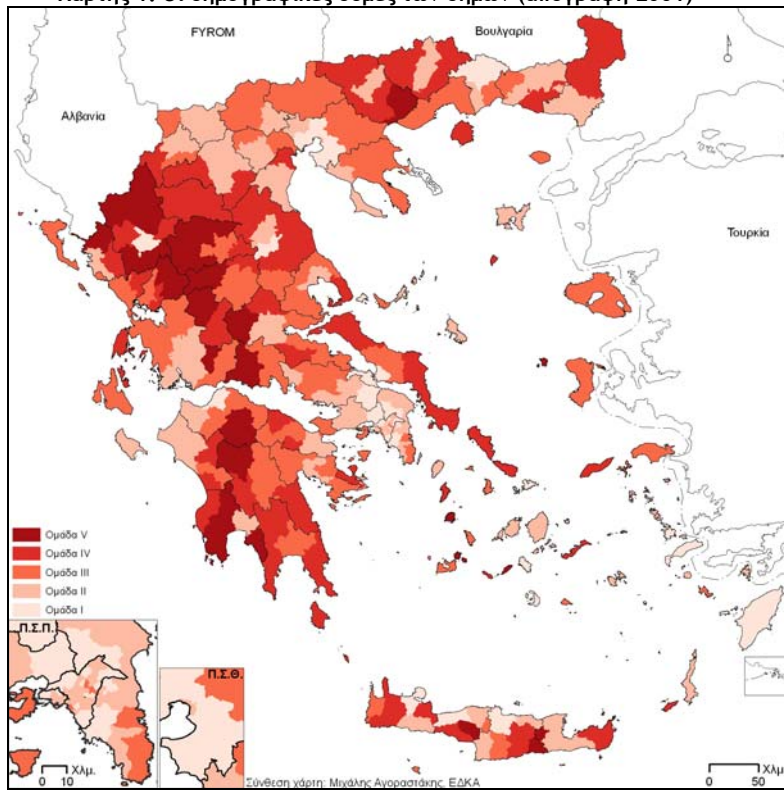
2. Ο δημογραφικός δυναμισμός των ελληνικών δήμων (1999-2009): γεννητικότητα και θνησιμότητα

Οι δημογραφικές δομές των ενοτήτων μας (η κατανομή δηλαδή του πληθυσμού τους ανά ηλικία) προσδιορίζουν, όπως προαναφέραμε, σε μεγάλο βαθμό και τον δημογραφικό τους δυναμισμό, καθώς, στους πλέον γερασμένους δήμους (σε αυτούς δηλαδή με το μεγαλύτερο ποσοστό ηλικιωμένων ατόμων) αναμένεται να καταγράφονται περισσότεροι θάνατοι και λιγότερες γεννήσεις επί 1000 κατοίκων απ' ότι στους πλέον «νεανικούς». Έτσι οι πρώτοι έχουν αυξημένες πιθανότητες σε σχέση με τους δεύτερους να έχουν αρνητικά φυσικά ισοζύγια (οι θάνατοι δηλ. να υπερβαίνουν τις γεννήσεις) και, στην περίπτωση που τα μεταναστευτικά ισοζύγια δεν είναι θετικά (αν δηλ. οι εισοδοί δεν ξεπερνούν τις εξόδους), να χάνουν πληθυσμό. Η εξέταση κατ' αρχάς των φυσικών ισοζυγίων των δήμων της χώρας μας με βάση τα δεδομένα των γεννήσεων και των θανάτων για την περίοδο 1999-2009 που μας διέθεσε η ΕΛΣΤΑΤ θα μας επιτρέψει να αναδείξουμε την διαφοροποιημένη θνησιμότητα και γεννητικότητα τους και εν συνεχεία, συνδυάζοντας φυσικά ισοζύγια και δημογραφικές δομές θα μας επιτρέψει να τους ιεραρχήσουμε με βάση τον δημογραφικό τους δυναμισμό.

* Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ. Email: mdyken@prd.uth.gr

** Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ. Email: bkotz@prd.uth.gr

Χάρτης 1: Οι δημογραφικές δομές των δήμων (απογραφή 2001)

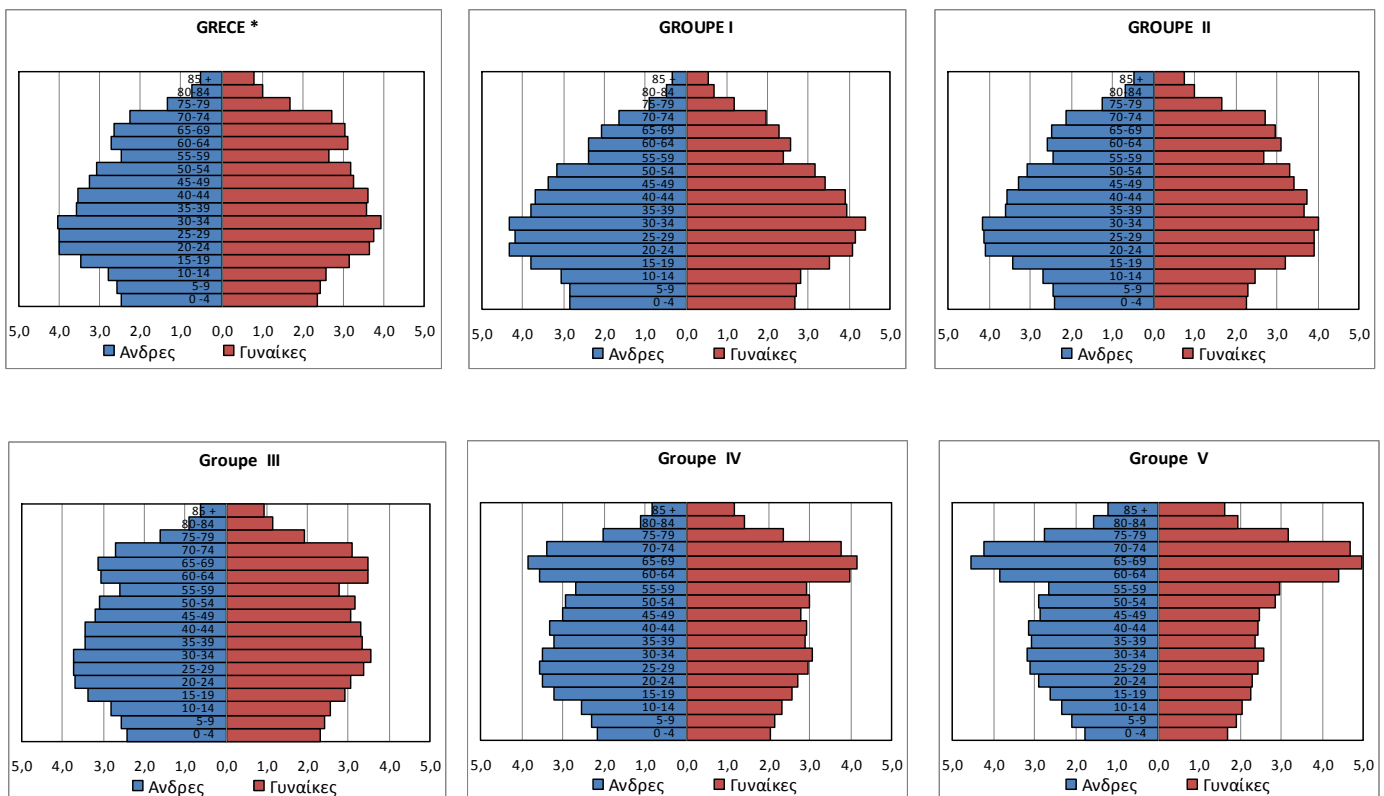

Πίνακας 2: Τυπολογία πληθυσμιακών πυραμίδων των δήμων (απογραφή 2001)

ΟΜΑΔΕΣ	Αριθμός Δήμων	Ποσοστιαία κατανομή	Πληθυσμός 2001	Ποσοστιαία κατανομή	Μέση ηλικία	Ποσοστιαία κατανομή πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών			
						0 - 19	20 - 44	45 - 64	65 +
I	57	17,5	3.161.007	28,9	37,0	24,3	40,8	22,8	12
II	84	25,8	4.464.487	40,8	39,5	22,7	37,7	23,3	16,3
III	83	25,5	1.998.643	18,3	41,7	21,1	34,5	24,6	19,7
IV	68	20,9	1.006.679	9,2	44,3	19,3	31,8	24,5	24,4
V	33	10,2	301.320	2,8	48,7	15,9	26,9	25,3	31,8
Σύνολο	325(*)	100,0	10.932.136	100,0	42,6	21,8	37,7	23,8	16,7

(*) έκτος Αγίου Όρους

Διαγραμμα 1: Πληθυσμιακές πυραμίδες των δήμων (απογραφή 2001)

2.1 Οι δυνάμεις φθοράς: Θάνατοι και θνησιμότητα του πληθυσμού

Σε εθνικό επίπεδο, ο αριθμός των θανάτων στη χώρα μας αυξάνει προοδευτικά (102,7 χιλ. το 1999, 107,5 χιλ. το 2009) λόγω της γήρανσης του πληθυσμού ενώ αντίστοιχη αυξητική πορεία ακολουθεί και ο δείκτης θνησιμότητας (θάνατοι επί 1000 κατοίκων). Έτσι, στην ενδεκαετή περίοδο που εξετάζουμε ο μέσος ετήσιος αριθμός θανάτων ανέρχεται σε 105,1 χιλ. ενώ καταγράφονται ταυτόχρονα κατά μέσο όρο ετησίως 9,61 θάνατοι επί 1000 κατοίκων (Αδρός Δείκτης Θνησιμότητας /Α.Δ.Θ¹¹).

Αν εξετάσουμε όμως τις τιμές που λαμβάνει ο Δείκτης Θνησιμότητας στους δήμους μας θα διαπιστώσουμε ότι οι αποκλίσεις από τον μέσο εθνικό όρο (Μ.Ε.Ο) είναι σημαντικές: αν π.χ στον δήμο Μεγίστης (Ρόδο) καταγράφονται κατά μέσο όρο ετησίως την περίοδο 1999-2009 μόλις 3,6 θάνατοι επί 1000 κατοίκων, στο δήμο Μεγαλήσου (Λευκάδα) οι θάνατοι επί 1000 κατοίκων ανέρχονται σε 25. Η ταξινόμηση των δήμων μας με βάση τις τιμές του δείκτη αυτού μας επιτρέπει να διακρίνουμε 4 ομάδες (Πίνακας 3) και να δημιουργήσουμε τον παρατιθέμενο χάρτη (Χάρτης 2). Διαπιστώνουμε ότι ενώ σε μια σχετικά μεγάλη ομάδα δήμων (75/325) που συγκεντρώνουν το 36% του πληθυσμού το 2001, ο Α.Δ.Θ κυμαίνεται γύρω από τον μέσο εθνικό όρο (8,81-10,46 θάνατοι επί 1000 κατοίκων) και σε μια δεύτερη ομάδα (114 δήμοι, 24% του πληθυσμού) οι τιμές του υπερβαίνουν ελαφρώς τον Μ.Ε.Ο, οι δυο άλλες ομάδες διαφοροποιούνται σαφώς. Στη πρώτη εξ αυτών¹² η θνησιμότητα είναι χαμηλή (3,6 έως 8,7 θάνατοι επί 1000 κατοίκων), ενώ στην δεύτερη είναι 3-4 φορές υψηλότερη (13,5 έως 24,9%). Η πρώτη ομάδα απαρτίζεται κυρίως από μεγάλους δήμους της Αττικής και του Π.Σ. Θεσσαλονίκης, δευτερευόντως δε από ένα μικρό αριθμό διάσπαρτων ενοτήτων στον ελλαδικό χώρο (Ρόδος, Ηράκλειο, Λάρισα, μερικά κυκλαδίτικα νησιά), ενώ οι δήμοι της δεύτερης και λιγότερο πολυπληθούς ομάδας¹³ συγκεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά στην ηπειρωτική Ελλάδα, και ειδικότερα σε τρεις περιοχές: στην ορεινή Ήπειρο και Θεσσαλία, στο κεντρικό ορεινό τμήμα της Πελοποννήσου ως και σε δυο νομούς της Μακεδονίας (στους νομούς Δράμας και Σερρών).

2.2 Οι δυνάμεις ανανέωσης του πληθυσμού: γεννήσεις και γεννητικότητα

Ο αριθμός των γεννήσεων όπως αυτός των θανάτων-, αυξάνει την τελευταία περίοδο (100,1 χιλ. το 1999, 117,9 χιλ. το 2009) και αντίστοιχη αυξητική πορεία ακολουθεί και ο αδρός δείκτης γεννητικότητας (γεννήσεις επί 1000 κατοίκων). Ο μέσος ετήσιος αριθμός τους για την εξεταζόμενη περίοδο υπερβαίνει ελαφρώς τους θανάτους, ανερχόμενος σε 107,5 χιλ. και ο υπολογιζόμενος Αδρός Δείκτης Γεννητικότητας (Α.Δ.Γ) δίδει σε εθνικό επίπεδο 9,84 γεννήσεις επί 1000 κατοίκων, ενώ οι αποκλίσεις από τον εθνικό μέσο όρο είναι εξίσου σημαντικές με αυτές του Α.Δ.Θ:¹⁴ Η ταξινόμηση με βάση τις τιμές του δείκτη αυτού, μας επιτρέπει να διακρίνουμε 5 ομάδες δήμων. Αν η κεντρική και πολυπληθέστερη ομάδα (97 επί 325 δήμων που συγκεντρώνουν και το 44% του συνολικού πληθυσμού το 2001) χαρακτηρίζεται από τιμές του δείκτη που κυμαίνονται γύρω από τον μέσο εθνικό όρο (8,2-10,3%), οι δύο ακραίες ομάδες (I και V) διαφοροποιούνται και εδώ σαφώς (Χάρτης 3 και Πίνακας 4): η γεννητικότητα στην πρώτη ομάδα που αποτελείται στην μεγάλη της πλειοψηφία από ορεινούς δήμους επί και εκατέρωθεν των ορεινών όγκων που διατρέχουν την ηπειρωτική Ελλάδα από ΒΔ προς ΝΑ και δευτερευόντως από δήμους της Ανατολικής Μακεδονίας (ειδικά του Ν. Σερρών) είναι εξαιρετικά χαμηλή (2-6%), ενώ, αντιθέτως, στην δεύτερη ιδιαίτερα υψηλή (13 έως 21%). Η εξαιρετικά ολιγοπληθής αυτή ομάδα (μόλις 21 ενότητες που συγκεντρώνουν παρόλα αυτά το 9% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας το 2001) αποτελείται κυρίως από δήμους που βρίσκονται στην περιφέρεια των δυο μεγαλύτερων ΠΣ (Αθηνών και Θεσσαλονίκης), και, δευτερευόντως από κάποιους διάσπαρτους δήμους στον ελλαδικό χώρο (εκ των οποίων 4 στη Κρήτη)¹⁵.

2.3 Τα Φυσικά Ισοζύγια (Αδρός δείκτης γεννητικότητας- Αδρός δείκτης θνησιμότητας)

Σε εθνικό επίπεδο, το μέσο φυσικό ισοζύγιο (Φ.Ι.= Αδρός δείκτης γεννητικότητας - Αδρός δείκτης θνησιμότητας) της εξεταζόμενης περιόδου ανέρχεται μόλις σε 2,3%. Οι διαφοροποιήσεις όμως σε επίπεδο δήμου είναι και εδώ σημαντικές (Χάρτης 4 και Πίνακας 5), καθώς εκ των 8 δημιουργηθέντων ομάδων 4 έχουν αρνητικά και 3 θετικά Φ.Ι (η κεντρική ομάδα αποτελείται από ενότητες με μηδενικά σχεδόν ισοζύγια γεννήσεων και θανάτων τιμές του δείκτη από 1 έως +1%-). Με βάση τα δεδομένα αυτά η πλειοψηφία των δήμων μας (ομάδες I - IV)¹⁶ εν απουσία μεταναστευτικών κινήσεων, θα πρέπει να είχε μείωση του πληθυσμού όπως τα φυσικά τους ισοζύγια είναι αρνητικά (-1 έως -21%) ενώ στο άλλο άκρο, στο 1/3 σχεδόν των δήμων (ομάδες VI-VIII), όπως οι γεννήσεις υπερτερούν των θανάτων, τα θετικά φυσικά τους ισοζύγια κυμαίνονται από +1 έως +12%.

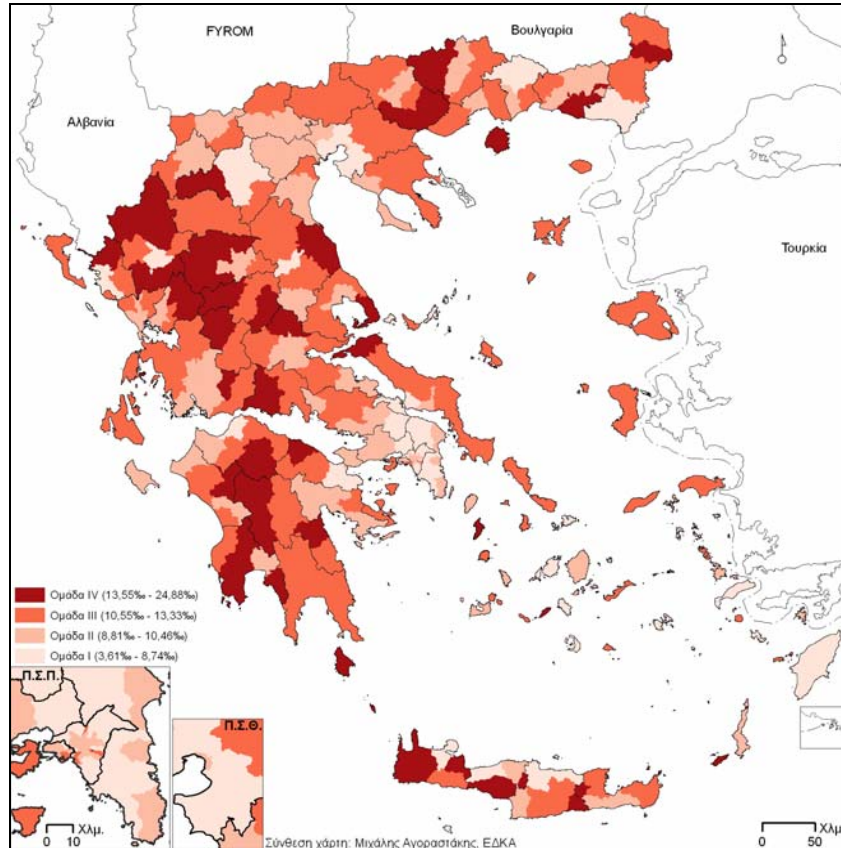
Ο χάρτης που δημιουργήσαμε δίνει μια πρώτη συνθετική εικόνα του δημογραφικού δυναμισμού των εξεταζόμενων ενοτήτων. Ειδικότερα, μόλις 31 (ομάδα VIII) στους 325 δήμους μπορούν να χαρακτηρισθούν ως ιδιαίτερα «δυναμικοί» έχοντας μέσα ετήσια θετικά φυσικά ισοζύγια >+5%. Οι δήμοι αυτοί, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων¹⁷ βρίσκονται στην περιφέρεια των κεντρικών «παλαιών» δήμων των Πολεοδομικών Συγκροτημάτων Αθήνας και Θεσσαλονίκης και συγκεντρώνουν μόλις το 14% του συνολικού πληθυσμού της χώρας το 2001. Στον αντίποδα, υπερτριπλάσιος αριθμός ολιγοπληθών σχετικά δήμων (136 συνολικά, ομάδες I, II και III) που συγκεντρώνουν μόλις το 18% του πληθυσμού της Ελλάδας το 2001, χαρακτηρίζονται από ισχυρά αρνητικά Φ.Ι. (>-5%) και σε ένα υποσύνολο τους (22 μικροί δήμοι που συγκεντρώνουν μόλις το 1,5% του πληθυσμού στην απογραφή του 2001) τα αρνητικά φυσικά ισοζύγια υπερβαίνουν ακόμη και το -10% !!! Οι δήμοι των τριών αυτών ομάδων συγκεντρώνονται βασικά στην ηπειρωτική Ελλάδα, και ειδικότερα στην Πελοπόννησο, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Δυτ. Μακεδονία.

Γενικεύοντας, με βάση τα προαναφερθέντα, δυνάμεθα βάσιμα να ισχυρισθούμε ότι ο δημογραφικός δυναμισμός του πληθυσμού της τεράστιας πλειοψηφίας των δήμων της χώρας μας, είναι υποτονικός έως προβληματικός, οι δε εξαιρέσεις από τον κανόνα αφορούν έναν περιορισμένο αριθμό ενοτήτων (λιγότερο του 1/5 του συνόλου τους) που συγκεντρώνει μόλις το 28% του συνολικού πληθυσμού το 2001. Επομένως, εν απουσία θετικών μεταναστευτικών ισοζυγίων (δηλαδή υπεροχής των εισόδων έναντι των εξόδων) το 82% των ελληνικών δήμων θα όφειλε να έχει μείωση έως -οριακά- σταθεροποίηση του πληθυσμού του ανάμεσα στο 2001 και το 2010.

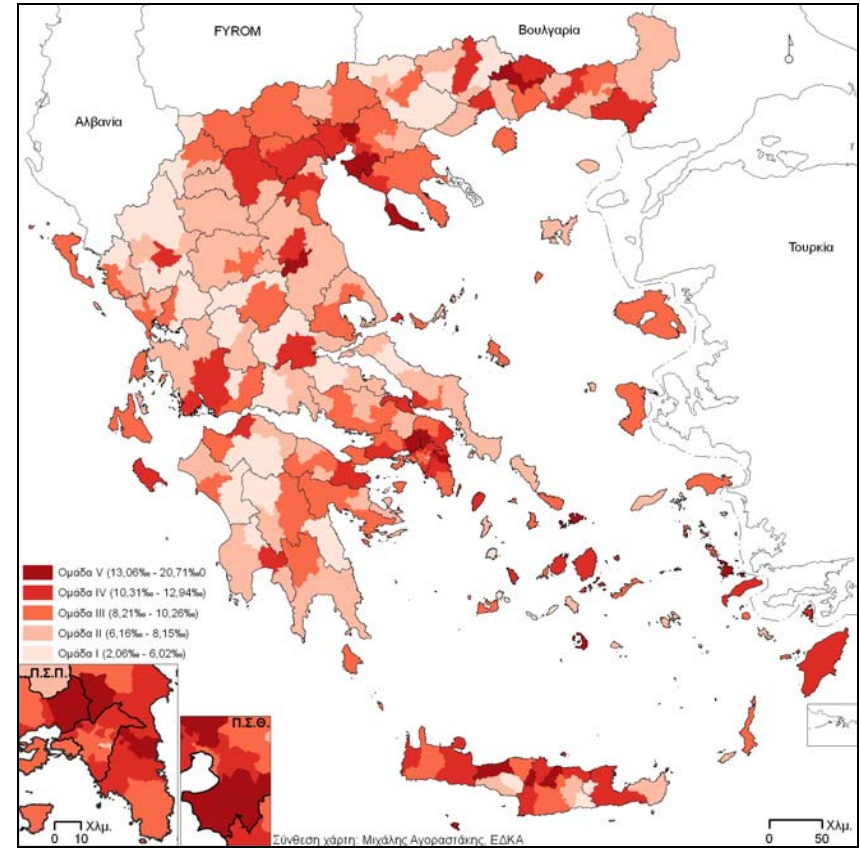
3. Φυσικά ισοζύγια και δημογραφικές δομές (πληθυσμιακές πυραμίδες)

Η συσχέτιση των φυσικών ισοζυγίων με τις δημογραφικές δομές επιβεβαιώνει την σημαντική επίδραση που έχουν οι δεύτερες στο δημογραφικό δυναμισμό των δήμων μας. Ας υπενθυμίσουμε στο σημείο αυτό, ακόμη μια φορά, ότι με δεδομένο ότι οι πιθανότητες θνησιμότητας αυξάνουν με την ηλικία (ιδιαίτερα δε μετά τα 65 έτη), σε δυο δήμους με τον ίδιο ακριβώς πληθυσμό, ο αριθμός των θανάτων θα είναι υψηλότερος στον πλέον γερασμένο, και, αντίστροφα, ο αριθμός των γεννήσεων θα είναι μικρότερος καθώς το % των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας (δηλ. 20-44 ετών) στο συνολικό πληθυσμό αναμένεται να είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό στον «νεανικό» δήμο¹⁸. Ως εκ τούτου, «γερασμένοι» δήμοι αναμένεται να έχουν σχετικά υψηλές τιμές του Αδρού Δείκτη Θνησιμότητας (Α.Δ.Θ), σχετικά χαμηλές τιμές του Αδρού Δείκτη Γεννητικότητας (Α.Δ.Γ) και ισχυρά αρνητικά φυσικά ισοζύγια- ενώ στους «νεανικότερους» δήμους αναμένεται ακριβώς το αντίθετο.

Χάρτης 2: Μέσος ετήσιος Αδρός δείκτης θνησιμότητας, 1999-2009 (θάνατοι επί 1000 κατοίκων)

Χάρτης 3: Μέσος ετήσιος Αδρός Δείκτης Γεννητικότητας, 1999-2009 (γεννήσεις επί 1000 κατοίκων)

Πίνακας 3: Τυπολογία δήμων με βάση τον μέσο ετήσιο Αδρό δείκτη θνησιμότητας

ΟΜΑΔΕΣ	Αριθμός Δήμων	Ποσοστιαία κατανομή	Πληθυσμός	Ποσοστιαία κατανομή	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος όρος
I	81	24,9	3.827.560	35,0	3,61	8,74	7,26
II	75	23,1	3.908.163	35,7	8,81	10,46	9,64
III	114	35,1	2.577.393	23,6	10,55	13,33	11,87
IV	55	16,9	619.020	5,7	13,55	24,88	15,45
Σύνολο	325(*)	100,0	10.932.136	100,0	3,61	24,88	9,61

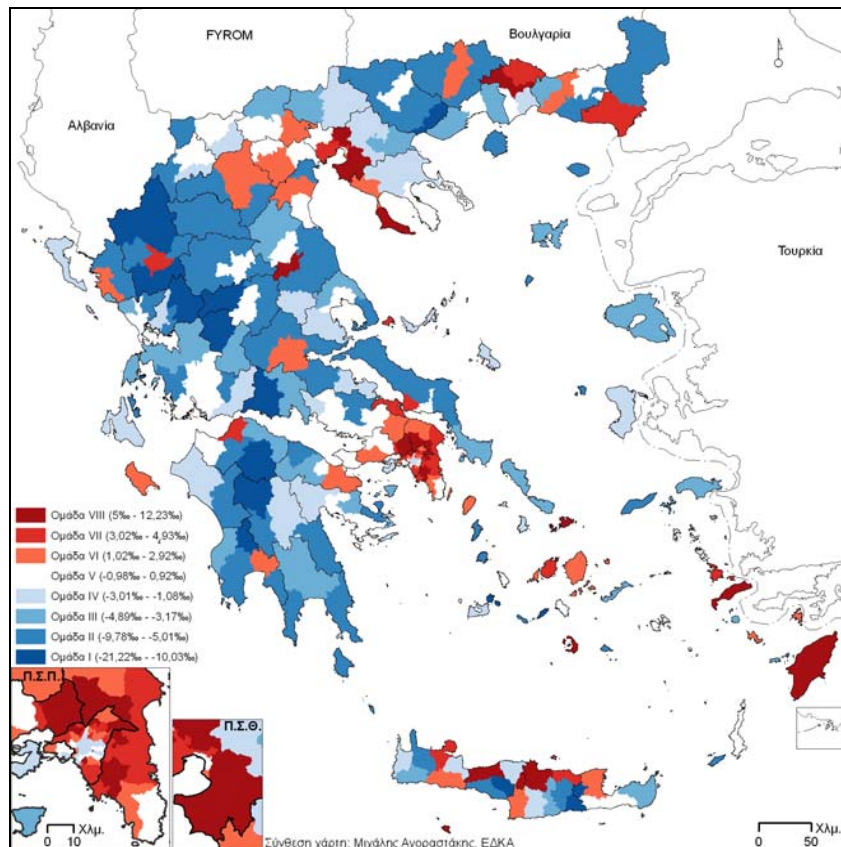
(*) έκτος Αγίου Όρους

Πίνακας 4: Τυπολογία δήμων με βάση τον μέσο ετήσιο Αδρό Δείκτη Γεννητικότητας

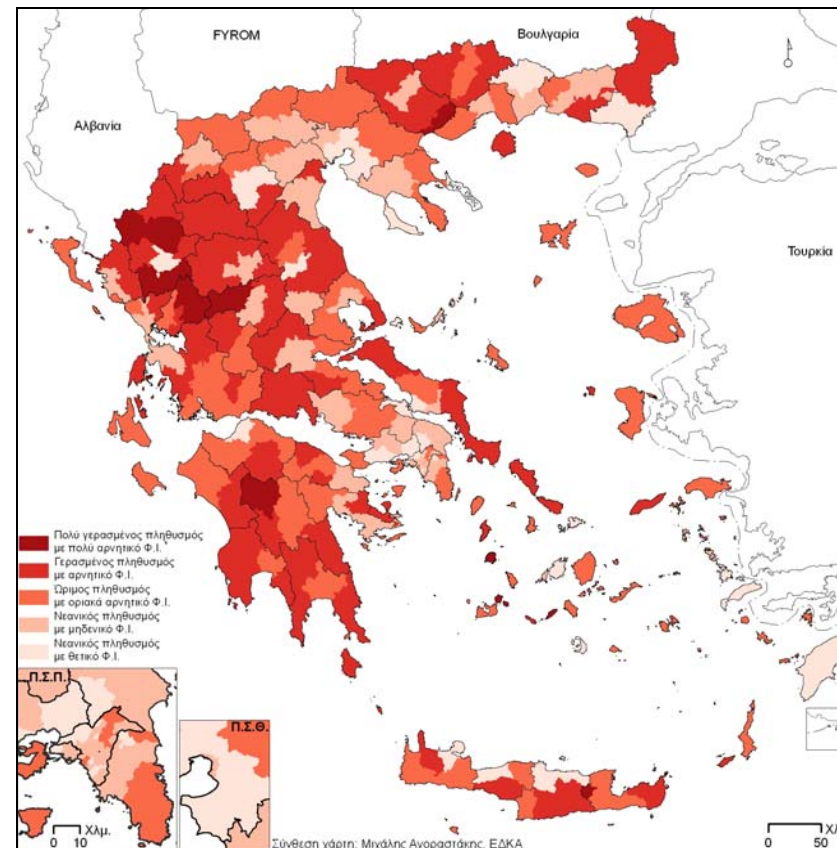
ΟΜΑΔΕΣ	Αριθμός Δήμων	Ποσοστιαία κατανομή	Πληθυσμός	Ποσοστιαία κατανομή	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος όρος
I	51	15,7	476.707	4,4	2,06	6,02	4,45
II	87	26,8	1.408.814	12,9	6,16	8,15	7,10
III	97	29,8	4.823.914	44,1	8,21	10,26	9,27
IV	69	21,2	3.231.986	29,6	10,31	12,94	11,38
V	21	6,5	990.715	9,1	13,06	20,71	14,73
Σύνολο	325(*)	100,0	10.932.136	100,0	2,06	20,71	9,84

(*) έκτος Αγίου Όρους

Χάρτης 4: Μέσα ετήσια Φυσικά Ισοζύγια, 1999-2009 (γεννήσεις - θάνατοι επί 1000 κατοίκων)

Χάρτης 5: Φυσικά ισοζύγια και δημογραφικές δομές

Πίνακας 5: Τυπολογία δήμων με βάση τα μέσα ετήσια φυσικά ισοζύγια

ΟΜΑΔΕΣ	Αριθμός Δήμων	% κατανομή	Πληθυσμός	% κατανομή	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος όρος
I	22	6,8	158.498	1,4	-21,22	-10,03	-13,25
II	77	23,7	1.063.194	9,7	-9,78	-5,01	-6,74
III	37	11,4	732.143	6,7	-4,89	-3,17	-4,01
IV	44	13,5	2.119.274	19,4	-3,01	-1,08	-2,19
V	49	15,1	2.252.422	20,6	-0,98	0,92	-0,05
VI	36	11,1	1.589.157	14,5	1,00	3,00	+1,78
VII	29	8,9	1.526.015	14,0	3,02	4,93	+3,95
VIII	31	9,5	1.491.433	13,6	5,00	12,23	+6,59
Σύνολο	325(*)	100,0	10.932.136	100,0	-21,22	12,23	+2,3

(*) *Εκτός Αγίου Όρους

Πίνακας 6: Φυσικά ισοζύγια και δημογραφικές δομές

ΟΜΑΔΕΣ	Αριθμός Δήμων	%	Πληθυσμός 2001	%	Μέση ηλικία	% κατανομή πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών				TBN	TBM	Φ.Ι
						0 - 19	20 - 44	45 - 64	65 +			
I	48	14,8	2.983.710	27,7	36,7	25,0	40,8	22,0	12,2	12,41	7,22	5,19
III	69	21,2	4.039.980	37,5	39,6	22,0	37,9	24,6	15,5	9,93	9,04	0,89
III	105	32,3	2.478.430	23,0	40,4	21,7	35,6	23,7	19,1	8,92	10,61	-1,69
IV	87	26,8	1.196.860	11,1	44,7	19,1	31,1	24,6	25,2	6,51	13,28	-6,77
V	16	4,9	86.880	0,8	50,6	14,0	25,1	26,6	34,3	3,37	17,12	13,76
Σύνολο	325	100	10.785.860	100	42,6	21,8	37,7	23,8	16,7	9,84	9,61	0,23

(*) *Εκτός Αγίου Όρους

Η ιεραρχική ταξινόμηση των ενότητων μας με βάση τις προαναφερθείσες μεταβλητές (φυσικά ισοζύγια και κατανομή του πληθυσμού τους σε μεγάλες ηλικιακές ομάδες) επέτρεψε την δημιουργία του παρατιθέμενου χάρτη (Χάρτης 6). Οι δήμοι μας εντάσσονται σε 5 μεγάλες ομάδες (βλ. και Πίνακα 6), εκ των οποίων η κεντρική (1/3 σχεδόν του συνόλου τους και 23% του πληθυσμού) συγκεντρώνει ενότητες που έχουν αφενός μεν δομές (κατανομή δηλ. του πληθυσμού σε μεγάλες ηλικιακές ομάδες) πολύ κοντινές με αυτές του συνολικού πληθυσμού της χώρας αφετέρου δε ελαφρώς αρνητικά φυσικά ισοζύγια. Αντιθέτως, δυο μεγάλες ομάδες (I και II) χαρακτηρίζονται από σχετικά νεανικό πληθυσμό και θετικά Φ.Ι., ενώ δυο άλλες (IV και V) από υψηλά ποσοστά ατόμων ηλικίας > 65 ετών (25 και 34% αντίστοιχα) και αρνητικά Φ.Ι.

Από την ανάλυσή μας αναδεικνύεται μια ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στις τιμές των αδρών δεικτών (και προφανώς ανάμεσα στο ισοζύγιό τους) και τις δημογραφικές δομές των δήμων μας: οι πλέον γερασμένοι έχουν συνήθως χαμηλούς δείκτες γεννητικότητας και υψηλούς δείκτες θνησιμότητας (και ως εκ τούτου αρνητικά ισοζύγια), ενώ ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει με τους πιο νεανικούς. **Είναι προφανές ότι ο διαφοροποιημένος δημογραφικός δυναμισμός τους (η σημαντική δηλ. διαφοροποίηση των ισοζυγίων τους στην περίοδο 1999-2009), με δεδομένη την τάση σύγκλισης των δημογραφικών συμπεριφορών στη χώρα μας τις τελευταίες δεκαετίες¹⁹, εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από τις δημογραφικές τους δομές και ελάχιστα από τους διαφοροποιημένους ενδεχομένως μέσους όρους ζωής (ή ακόμη από τον διαφοροποιημένο μέσο αριθμό παιδιών/γυναίκα).** Απλοποιώντας, μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι όσο υψηλότερο είναι το ποσοστό των ατόμων > 65 ετών σε ένα δήμο τόσο το φυσικό του ισοζύγιο (Φ.Ι.) είναι αρνητικό, και αντίστροφα, όσο το υψηλότερο είναι % των ατόμων <65 ετών, τόσο το Φ.Ι είναι θετικό (εξ' ου και οι ελάχιστες διαφορές ανάμεσα στους Χάρτες 4 και 5).

Συμπεράσματα

Ο πληθυσμός της Ελλάδας (όπως και ο πληθυσμός όλων των ανεπτυγμένων χωρών του πλανήτη μας) τις τελευταίες δεκαετίες έχει περιορίσει την γονιμότητα του και έχει αυξήσει το μέσο προσδόκιμο χρόνο ζωής του. Οι εξελίξεις αυτές είχαν αφενός ως αποτέλεσμα μια σημαντική αλλαγή των πληθυσμιακών του πυραμίδων (βλ. τη γήρανσή του) και ταυτόχρονα τη συρρίκνωση του δημογραφικού δυναμισμού του, καθώς η πτώση της γεννητικότητας και η αύξηση της θνησιμότητας περιόρισαν σημαντικά τα φυσικά του ισοζύγια (γεννήσεις-θάνατοι).

Οι μέσοι εθνικοί όροι όμως υποκρύπτουν συχνά σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς η ταχύτητα των αλλαγών διαφοροποιείται στο χώρο. Η ανάλυση τόσο των πληθυσμιακών δομών των δήμων το 2001, όσο και της γεννητικότητας, της θνησιμότητας και των φυσικών ισοζυγίων για την ενδεκαετή περίοδο 1999-2009 το επιβεβαιώνει. Ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της Ελλάδας συγκεντρώνεται σε μια πληθώρα «γερασμένων» δήμων, ενώ ένα άλλο μικρό τμήμα του σε ένα πολύ μικρότερο αριθμό δήμων που παραμένουν ακόμη-συγκριτικά- «νεανικοί».

Ταυτόχρονα, και με δεδομένη την προηγούμενη διαφοροποίηση, η πλειοψηφία των δήμων μας έχει υψηλούς δείκτες θνησιμότητας, χαμηλούς δείκτες γεννητικότητας και προφανώς μηδενικά ή ακόμη και αρνητικά φυσικά ισοζύγια. **Γενικεύοντας, δυνάμει ετοιμασμένης βάσιμα να ισχυρισθούμε ότι ο δημογραφικός δυναμισμός του πληθυσμού της τεράστιας πλειοψηφίας των δήμων της χώρας μας είναι υποτονικός έως προβληματικός, οι δε εξαιρέσεις από τον κανόνα αφορούν έναν περιορισμένο αριθμό ενότητων (λιγότερο του 1/5 του συνόλου) που συγκεντρώνει μόλις το 28% του πληθυσμού της Ελλάδας το 2001.**

Σχηματικά μπορούμε επομένως να ισχυρισθούμε ότι σε μια δυναμική και σχετικά «νεανική» δημογραφική Ελλάδα που συγκεντρώνει μια μικρή μειοψηφία του πληθυσμού, αντιστοιχεί μια σχετικά «γερασμένη» και υποτονική δημογραφικά Ελλάδα η οποία, εν απουσία θετικών μεταναστευτικών ισοζυγίων, αναμένεται να έχει μείωση έως -οριακά- σταθεροποίηση του πληθυσμού, ανάμεσα στο 1999 και το 2010. Η διχοτόμηση αυτή είναι σαφής, εντείνεται με την πάροδο του χρόνου, και αποτυπώνεται σαφώς στον χάρτη καθώς οι λίγοι πλέον δυναμικοί δήμοι συγκεντρώνονται στον ηπειρωτικό χώρο (κυρίως στην μητροπολιτική περιοχή της Πρωτεύουσας και σε τμήμα της Κεντρικής Μακεδονίας και της Θράκης) και δευτερευόντως στη βόρεια Κρήτη και σε ένα μικρό αριθμό νησιών του Αιγαίου με υψηλή εξειδίκευση στον τουρισμό. Η υπόλοιπη Ελλάδα χαρακτηρίζεται από αρνητικά ισοζύγια γεννησεων-θανάτων και γερασμένες πληθυσμιακές δομές, ενώ τα ενδεχόμενα θετικά μεταναστευτικά ισοζύγια της εξεταζόμενης δεκαετίας δεν επιτρέπουν να αναδειχθεί η ένταση του προβλήματος, και, προφανώς, δεν είναι σε θέση στο μέσο-απώτερο χρόνο να ανατρέψουν τις προαναφερθείσες τάσεις.

¹ Νόμος 3852 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης», ΦΕΚ Α87/7.6.2010

² Σε σύνολο 1034 παλιών δήμων, δεν υπήρξε καμία μεταβολή σε 86 δήμους, από τους οποίους 35 βρίσκονται στην Αττική και 39 είναι νησιωτικοί.

³ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο τύπου της 22 Ιουλίου 2011 « Ανακοίνωση προσωρινών αποτελεσμάτων Απογραφής Πληθυσμού 2001».

⁴ Βλ ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-database>

⁵ Τα δεδομένα (προσωρινά) της τελευταίας απογραφής έχουν κάποια προβλήματα, στο βαθμό που η συνθήκη της πληρότητας δεν πληροίται, καθώς ένα διαφοροποιημένο ποσοστό μόνιμων κατοίκων σε αρκετούς δήμους «διέλαθε» της προσοχής των απογραφών (βλ. ειδικότερα Β. Κοτζαμάνης, Μ.Ν Ντυκέν, Ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώνεται; Μια πρώτη κριτική ανάλυση των προσωρινών αποτελεσμάτων της απογραφής του 2011, *Δημογραφικά Νέα*, no 17, 2012)

⁶ Με εξαίρεση το Αγ. Όρος όπου δεν έχουμε προφανώς γεννήσεις.

⁷ Υπενθυμίζουμε ότι οι γεννήσεις κατέρρευσαν την δεκαετία του 1980 και σταθεροποιήθηκαν εν συνεχεία γύρω στα 100.00 ετησίως (βλ. Β. Κοτζαμάνης, Κ. Σοφianoπούλου, Γονιμότητα και αναπαραγωγή στη μεταπολεμική Ελλάδα, συγχρονική και διαγενεακή προσέγγιση; σσ. 3-38 στο *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τευχ. 128Α, 2009).

⁸ Στη χώρα μας πχ, αν λάβουμε ως σημείο εκκίνησης το 1951, είναι προφανές ότι οι πυραμίδες του πληθυσμού των διοικητικών της ενότητων το έτος 2001 διαφοροποιούνται, καθώς άλλες έχουν πλέον «ώριμο» και άλλες πιο «νεανικό» πληθυσμό.

⁹ Η Κρήτη είναι η πιο ανομοιογενής δημογραφικά ελληνική περιφέρεια στο βαθμό που συναντώνται και οι 5 τύποι δημογραφικών δομών, χωρίς να υπερισχύει κάποιος από αυτούς.

¹⁰ Ιδιαίτερα ψηλά ποσοστά θνησιμότητας καθώς οι πιθανότητες θανάτου αυξάνουν με την ηλικία, και ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά γεννητικότητας καθώς στους δήμους αυτούς το ειδικό βάρος στο συνολικό πληθυσμό των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας (δηλ. 20-44 ετών) είναι συρρικνωμένο.

¹¹ Οι υπολογισμοί των αδρών δεικτών μας έχουν γίνει λαμβάνοντας ως παρονομαστή τον πληθυσμό στην απογραφή του 2001. Θα έπρεπε να έχουν γίνει ανάγοντας τον μέσο ετήσιο αριθμό των θανάτων της εξεταζόμενης περιόδου στον πληθυσμό της 31/6 του 2004. Η ΕΛΣΤΑΤ όμως δεν δίνει ετήσιες εκτιμήσεις του πληθυσμού σε επίπεδο χαμηλότερο του νομού, και ως εκ τούτου, ο μέσος πληθυσμός του έτους 2004 δεν είναι γνωστός. Θα μπορούσαμε ενδεχομένως να λάβουμε ως κοντινότερο πληθυσμό αυτόν της μεσο-απογραφικής περιόδου, καθώς διαθέτουμε τους μόνιμους πληθυσμούς των δήμων τόσο για το 2001 όσο και για το 2011. Τα προσωρινά δεδομένα όμως της απογραφής είναι προβληματικά, στο βαθμό, που η κάλυψη του πληθυσμού ήταν ελλιπής σε πολλούς δήμους (βλ. ειδικότερα op. cit.:Β. Κοτζαμάνης & Μ.Ν Ντυκέν).

¹² Η ομάδα αυτή περιλαμβάνει το ¼ των δήμων που συγκεντρώνουν το ¼ σχεδόν του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας το 2001.

¹³ 55 ενότητες, 5,7% του συνολικού πληθυσμού το 2001.

¹⁴ Αν πχ στον δήμο Ανωγειών (Ρέθυμνο) καταγράφονται ετησίως κατά μέσο όρο 20,7 γεννήσεις επί 1000 κατοίκων, η τιμή του Α.Δ.Γ για την ίδια περίοδο είναι μόλις 2,1‰ στο δήμο Κιμώλου.

¹⁵ Οι εναπομείναντες 156 δήμοι, κατατάσσονται σε δύο ενδιάμεσες ομάδες: η πρώτη (87 δήμοι, 13% του συνολικού πληθυσμού το 2001) χαρακτηρίζεται από Α.Δ.Γ μικρότερο από τον μέσο εθνικό όρο (6,2-8,2 γεννήσεις επί 1000 κατοίκων) και καλύπτει τμήμα της Ηπείρου και της ανατολικής Θεσσαλίας καθώς και της νότιας Πελοποννήσου. Αντίθετα, η δεύτερη ομάδα (69 δήμοι, 30% του συνολικού πληθυσμού) παρουσιάζει δείκτη ελαφρά υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο και αποτελείται από περιορισμένο αριθμό διάσπαρτων ενότητων στον ελλαδικό χώρο.

¹⁶ 180 ενότητες, 37% του απογραφέντος μόνιμου πληθυσμού το 2001.

¹⁷ Ρόδος και Κως στα Δωδεκάνησα, Ρέθυμνο και Ηράκλειο στην Κρήτη, Λάρισα στην Θεσσαλία, Ξάνθη στην Θράκη.

¹⁸ Στο βαθμό που οι διαφορές της έντασης της γονιμότητας και της θνησιμότητας την εξεταζόμενη περίοδο ανάμεσα στους δήμους μας είναι περιορισμένες

¹⁹ Β. Kotzamanis., M. N. Duquenne, Les disparités démographiques en Grèce : Convergence ou divergence?, *Balkan Demographic Papers*, 7, Volos, 2006.)